

Prawnokarne aspekty stosowania nieuczciwych praktyk rynkowych

MAŁGORZATA SIERADZKA

Instytut Nauk Administracyjnych
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

1. Wstęp

Przeciwdziałanie nieuczciwym praktykom rynkowym i ich zwalczanie reguluje ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym¹. Jej postanowienia zawierają system środków cywilnoprawnych pozwalających na skuteczną eliminację z obrotu nieuczciwych zachowań przedsiębiorców, praktyk rynkowych. Natomiast korzystanie w tym celu z sankcji karnoprawnych powinno mieć, wobec priorytetu cywilnoprawnej odpowiedzialności, marginalne zastosowanie.

Wydaje się jednak, że ze względu na charakter oraz rodzaj naruszeń ekonomicznych interesów konsumenta przez nieuczciwe praktyki rynkowe, w pewnych sytuacjach odpowiedzialność karna może być jedyną skuteczną drogą ich eliminacji. Możliwość wykorzystania środków karnych do walki z nieuczciwymi praktykami rynkowymi stosowanymi przez przedsiębiorców umożliwia art. 116 k.k.² Stanowi on, że „przepisy części ogólnej tego kodeksu stosuje się do innych ustaw przewidujących odpowiedzialność karną, chyba że ustawy te wyraźnie wyłączają ich zastosowanie

¹ Ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (Dz.U. Nr 171, poz. 1206), dalej jako u.p.n.p.r.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.), dalej jako k.k.

wanie”. Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym nie zawiera takiego wyłączenia, w związku z czym do odpowiedzialności karnej za naruszenie jej postanowień należy stosować przepisy części ogólnej k.k. Odpowiedzialności karnej za przestępstwo podlega ten, kto organizuje i prowadzi działalność gospodarczą polegającą na zarządzaniu mieniem gromadzonym w ramach grupy z udziałem konsumentów w celu finansowania zakupów w systemie konsorcyjnym (system konsorcyjny nazywany potocznie „argentyńskim” – art. 16 u.p.n.p.r.).

2. Nieuczciwe praktyki rynkowe

Ustawodawca wprowadził ustawowy zakaz stosowania nieuczciwych praktyk rynkowych (art. 3 ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym³).

Ustawowa definicja nieuczciwych praktyk rynkowych zawarta jest w art. 4 ust. 1 u.p.n.p.r. Zgodnie z jego brzmieniem „Praktyka rynkowa stosowana przez przedsiębiorców wobec konsumentów jest nieuczciwa, jeżeli jest sprzeczna z dobrymi obyczajami (jak określa to art. 5 ust. 2 lit. a Dyrektywy 2005/29/WE z wymaganiami staranności zawodowej – ang. *professional diligence*, niem. *berufliche Sorgfalt*) i w istotny sposób zniekształca lub może zniekształcać zachowania rynkowe przeciętnego konsumenta przed zawarciem umowy dotyczącej produktu, w trakcie jej zawierania, lub po jej zawarciu”.

Oceny nieuczciwości praktyki rynkowej stosowanej przez przedsiębiorców możemy zatem dokonać według dwóch kryteriów zamieszczonych w klauzuli generalnej pojęcia nieuczciwej praktyki rynkowej⁴:

- 1) sprzeczność z dobrymi obyczajami oraz
- 2) zniekształcenie lub możliwość zniekształcenia zachowania rynkowego przeciętnego konsumenta przed zawarciem umowy dotyczącej produktu, w trakcie jej zawierania lub po jej zawarciu.

³ Art. 3 u.p.n.p.r. Zob. też art. 5 ust. 1 dyrektywy 2005/29/WE o nieuczciwych praktykach handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym (Dz.Urz. L 149 z 11.06.2005) r. zmieniająca dyrektywę Rady 84/450/EWG, dyrektywę 97/7/WE, 98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady.

⁴ Należy wskazać, iż obie wskazane przesłanki nieuczciwości praktyki rynkowej muszą zostać spełnione kumulatywnie.

Mając na uwadze przesłanki, pozwalające zakwalifikować praktykę rynkową jako nieuczciwą, należy wskazać na pierwszą z nich; klauzulę dobrych obyczajów. Przez pojęcie to należy rozumieć szczególną umiejętność, staranność zawodową, uczciwość działania oraz dobrą wiarę w relacji konsument–przedsiębiorca⁵. Dokonując omówienia drugiej z przesłanek, pozwalających na uznanie praktyki rynkowej za nieuczciwą, należy zwrócić uwagę na zawarte w klauzuli generalnej nieuczciwej praktyki rynkowej pojęcie zniekształcenia lub możliwości zniekształcenia rynkowego zachowania przeciętnego konsumenta. Praktyką istotnie zniekształcającą zachowanie gospodarcze konsumenta jest takie działanie, które znacząco osłabia zdolność konsumenta do podjęcia decyzji w warunkach dostatecznej wiedzy i przez to powoduje, że konsument podejmuje decyzje dotyczącą określonej umowy, jakiej w innym przypadku by nie podjął⁶. Należy zauważyć, że do stwierdzenia stosowania przez przedsiębiorcę nieuczciwej praktyki rynkowej nie ma znaczenia, czy w rzeczywistości doszło do podjęcia przez konsumenta decyzji gospodarczej (dotyczącej umowy)⁷. Kluczowego znaczenia w związku z warunkami pozwalającymi uznać daną praktykę za nieuczciwą ma jednak jej istotny wpływ na zachowanie rynkowe konsumenta. Jego brak powoduje bowiem wyłączenie możliwości uznania jej za nieuczciwą.

Ustawodawca oprócz pojęcia nieuczciwej praktyki rynkowej (klauzula generalna) dokonał również wyspecyfikowania najczęstszych (powszechnych) nieuczciwych praktyk rynkowych stosowanych przez przedsiębiorców. W tym przedmiocie ustawodawca wprowadził podział na nieuczciwe praktyki rynkowe (działania wprowadzające w błąd – art. 5 u.p.n.p.r. i zaniechania wprowadzające w błąd – art. 6 u.p.n.p.r.) oraz praktyki agresywne (art. 8 u.p.n.p.r.)⁸. Do nieuczciwych praktyk rynkowych zaliczył również prowadzenie lub organizowanie działalno-

⁵ Zob. Uzasadnienie projektu o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym z dnia 1.02.2007 r. http://www.uokik.gov.pl/pl/regulacje_prawne/projektow_aktow_prawnych.

⁶ *Uzasadnienie...*, s. 12.

⁷ Ochrona konsumentów rozciąga się bowiem na etap poprzedzający zawarcie umowy, trwania stosunku umownego oraz etap po jej zawarciu.

⁸ Szerzej na temat nieuczciwych praktyk rynkowych stosowanych przez przedsiębiorców zob. M. Sieradzka [w:] K. Kohutek, M. Sieradzka, *Komentarz do ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów*, Warszawa 2008.

ści w systemie konsorcyjnym oraz stosowanie sprzecznego z prawem kodeksu dobrych praktyk (art. 4 ust. 2 u.p.n.p.r.).

Za praktyki rynkowe wprowadzające w błąd uznaje się zarówno działanie (art. 5 ust. 1 u.p.n.p.r.), jak i zaniechanie wprowadzające w błąd konsumentów (art. 6 ust. 1 u.p.n.p.r.).

Na podstawie art. 5 ust. 1 u.p.n.p.r. działanie przedsiębiorcy wprowadzające w błąd uznaje się za praktykę rynkową, jeżeli w jakikolwiek sposób powoduje ono lub może powodować podjęcie przez przeciętnego konsumenta decyzji dotyczącej umowy, której inaczej by nie podjął. Art. 5 ust. 2 u.p.n.p.r. zawiera katalog działań przedsiębiorcy, które mogą zostać uznane za praktyki rynkowe wprowadzające w błąd. Należą do nich w szczególności: rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji, rozpowszechnianie prawdziwych informacji w sposób mogący wprowadzić w błąd, działanie związane z wprowadzeniem produktu na rynek, które może wprowadzać w błąd w zakresie produktów lub ich opakowań, znaków towarowych, nazw handlowych, lub innych oznaczeń indywidualizujących przedsiębiorcę, lub jego produkty [...], nieprzestrzeganie kodeksu dobrych praktyk, do którego przedsiębiorca dobrowolnie przystąpił, jeżeli przedsiębiorca ten informuje w ramach praktyki rynkowej, że jest związany kodeksem dobrych praktyk⁹.

Dla oceny, czy praktyka rynkowa wprowadza w błąd przez działanie, należy uwzględnić wszystkie jej elementy oraz okoliczności wprowadzenia produktu na rynek, w tym sposób jego prezentacji (art. 5 ust. 4 u.p.n.p.r.).

Kolejną grupę praktyk nieuczciwych stanowią agresywne praktyki rynkowe (art. 8 u.p.n.p.r.). Są to praktyki, które przez niedopuszczalny nacisk¹⁰ w znaczny sposób ograniczają lub mogą ograniczyć swobodę

⁹ Na podstawie art. 5 ust. 2 pkt 1–6 u.p.n.p.r. wprowadzające w błąd działanie może w szczególności dotyczyć:

1) istnienia produktu, jego rodzaju lub dostępności; 2) cech produktu; 3) obowiązków przedsiębiorcy związanych z produktem, w tym usług serwisowych i procedury reklamacyjnej...; 4) praw konsumenta, w szczególności prawa do obniżenia ceny lub odstąpienia od umowy; 5) ceny, sposobu obliczania ceny lub istnienia szczególnej korzyści cenowej; 6) rodzaju sprzedaży, powodów stosowania przez przedsiębiorcę praktyki rynkowej...

¹⁰ Za niedopuszczalny nacisk uważa się każdy rodzaj wykorzystania przewagi wobec konsumenta, w szczególności użycie lub groźbę użycia przymusu fizycznego,

wyboru przeciętnego konsumenta, lub jego zachowanie względem produktu, i tym samym powodują lub mogą powodować podjęcie przez niego decyzji dotyczącej umowy, której inaczej by nie podjął. W art. 9 u.p.n.p.r. ustawodawca zawarł listę 8 praktyk agresywnych, które uznaje się za nieuczciwe praktyki rynkowe w każdych okolicznościach (tzw. czarna lista praktyk agresywnych). Taka regulacja pozwala uznać praktykę za zakazaną bez konieczności odwoływania się do kryteriów nieuczciwości praktyki oraz wykazywania jej wpływu na przeciętnego konsumenta.

Nieuczciwą praktyką rynkową jest również prowadzenie działalności w formie systemu konsorcyjnego (art. 10 ust. 1 u.p.n.p.r.), jak też organizowanie grupy z udziałem konsumentów, w celu finansowania zakupu w systemie konsorcyjnym (art. 10 ust. 2 u.p.n.p.r.)¹¹.

Wskazana praktyka rynkowa musi znaleźć szersze omówienie z uwagi na to, że czyny wchodzące w jej zakres ustawodawca objął penalizacją.

3. System konsorcyjny

System konsorcyjny jest to praktyka rynkowa polegająca na organizowaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej, opartej na zarządzaniu mieniem gromadzonym w ramach grupy z udziałem konsumentów, utworzonej w celu finansowania zakupu praw, rzeczy ruchomych, nieruchomości lub usług na rzecz uczestników grupy¹². Zawarcie umowy przez osoby przystępujące do systemu konsorcyjnego oraz wpłacenie określonych środków pieniężnych oznacza utworzenie grupy. Osoby te wraz z dokonaniem powyższych czynności stają się członkami systemu konsorcyjnego. Funkcjonowanie systemu konsorcyjnego opiera się

lub psychicznego, w sposób znacznie ograniczający zdolność przeciętnego konsumenta do podjęcia świadomej decyzji dotyczącej umowy.

¹¹ Wyraźnie widać, iż ustawodawca niejako przeniósł czyn nieuczciwej konkurencji określony w art. 17 e ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz.U. z 2003, Nr 153, poz. 1503 ze zm., dalej jako ZNKU) do u.p.n.p.r. i nazwał go nieuczciwą praktyką rynkową (jednocześnie uchylając art. 17e ZNKU – zob. art. 18 pkt 3 u.p.n.p.r.).

¹² Art. 17e ZNKU.

na „zasilaniu” środkami pieniężnymi pochodzącymi z wpłat członków¹³. Istotą systemu jest obciążenie członków przystępujących (nowi członkowie) obowiązkiem wpłat, które są przeznaczane na zakup produktu. Nowi członkowie finansują tym samym zarówno swój zakup produktu, jak tych osób, którym została udzielona pożyczka na zakup określonego produktu¹⁴.

Intencją ustawodawcy stało się uznanie za nieuczciwą praktykę rynkową nie tylko prowadzenie działalności w systemie konsorcyjnym, lecz także organizowanie grupy z udziałem konsumentów w celu finansowania zakupów w systemie konsorcyjnym. Kwalifikowaniu jako nieuczciwe będą podlegać zatem dwa typy zachowań¹⁵:

- każde działanie prowadzące do powstania grupy konsorcyjnej z udziałem konsumentów (organizowanie systemu konsorcyjnego),

- prowadzenie takiej grupy (prowadzenie systemu konsorcyjnego).

Niezbędne zatem dla ustalenia, jakie działania będą mieścić się w zakresie komentowanego przepisu, ma dokonanie wykładni terminu „organizowanie grupy z udziałem konsumentów w celu finansowania zakupów w systemie konsorcyjnym”. Takie ustalenie ma bowiem podstawowe znaczenie przy poszukiwaniu form zjawiskowych tego rodzaju nieuczciwych praktyk rynkowych.

W zakresie omawianego czynu mogą mieścić się działania przedsiębiorcy, które zmierzają do utworzenia grupy z udziałem konsumentów w celu finansowania zakupów w systemie konsorcyjnym¹⁶. W szczególności będą to różnego rodzaju czynności, w tym zawarcie stosownych umów z konsumentami (ich przedmiotem jest wniesienie wkładów w odpowiedniej wysokości), których celem jest doprowadzenie do powstania grupy z ich udziałem, w celu finansowania zakupów w systemie konsorcyjnym. Należy jednak pamiętać, iż jeszcze przed zawarciem sto-

¹³ Dokonywane przez członków wpłaty stanowią opłaty wstępne oraz koszty administracyjne (które składają się na dochody firmy) oraz kwoty przeznaczane na finansowanie celu umowy; A. Świstak, *Błędy praktyki w zakresie posługiwania się prawem intertemporalnym*, Monitor Prawniczy 2003, Nr 5, s. 233. Autorka ta wskazuje, że opłaty te mają niesprecyzowany charakter.

¹⁴ E. Nowińska, M. du Vall, *Komentarz do ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, Warszawa 2006, s. 275.

¹⁵ *Ibidem*, s. 276.

¹⁶ *Ibidem*.

sownych umów z konsumentami stosowane są różnego rodzaju praktyki, których celem jest zainteresowanie konsumentów udziałem w systemie konsorcyjnym. Zatem na długo przed zawarciem umów (utworzeniem grupy) o charakterze konsorcyjnym przedsiębiorca podejmuje różnego rodzaju czynności o charakterze poprzedzającym, np. akcje promocyjne czy indywidualne nakłanianie konsumentów do udziału w konsorcjum¹⁷ w celu skłonienia konsumentów do przystąpienia do systemu. Tego rodzaju praktyki będą mieścić się jak najbardziej w zakresie pojęcia „organizowanie grupy samofinansującej z udziałem konsumentów” (system konsorcyjny).

4. Odpowiedzialność karna za stosowanie nieuczciwych praktyk rynkowych

Odpowiedzialność za stosowanie czynów nieuczciwych praktyk rynkowych jest ograniczona do winy umyślnej¹⁸. Zgodnie z art. 9 § 1 k.k. umyślność obejmuje zarówno zamiar bezpośredni (*dolus directus*), jak i ewentualny (*dolus eventualis*). Sprawca działa w zamiarze bezpośrednim, gdy chce popełnić czyn zabroniony. Natomiast zamiar ewentualny zachodzi wówczas, gdy sprawca przewiduje możliwość popełnienia czynu zabronionego i na to się godzi. Przy ustaleniu odpowiedzialności za stosowanie nieuczciwych praktyk rynkowych w pełni zastosowanie znajdują okoliczności wyłączające bezprawność (tzw. kontratypy) oraz okoliczności wyłączające winę.

Odpowiedzialność karna za stosowanie nieuczciwej praktyki rynkowej określonej w art. 10 u.p.n.p.r. powstaje zarówno w przypadku dokonania, jak i usiłowania. Potwierdza to jednoznacznie definicja praktyki rynkowej polegającej na organizowaniu oraz prowadzeniu działalności w formie systemu konsorcyjnego. Usiłowanie zachodzi wtedy, gdy sprawca w zamiarze popełnienia przestępstwa swoim zachowaniem bezpośrednio zmierza do jego dokonania, które jednak nie następuje (art. 13 § 1 k.k.). Dokonanie przestępstwa ma miejsce w sytuacji, gdy zdarzenie stanowiące czyn nieuczciwej praktyki rynkowej już zaistniało. Odpowie-

¹⁷ *Ibidem*, s. 276.

¹⁸ *Ibidem*, s. 309.

działności za przestępstwo podlega tym samym zarówno prowadzenie działalności w formie systemu konsorcyjnego (art. 10 ust. 1 u.p.n.p.r.), jak i organizowanie grupy z udziałem konsumentów w celu finansowania zakupu w systemie konsorcyjnym (art. 10 ust. 2 u.p.n.p.r.).

Jeśli natomiast chodzi o formy zjawiskowe popełnienia przestępstwa, to odpowiedzialność karną ponosi zarówno sprawca czynu zabronionego, współsprawca, jak i podżegacz i pomocnik. Gdy mówimy o formach przestępstw, w grę wchodzi:

- sprawstwo oraz współsprawstwo (art. 18 ust. 1 k.k.),
- podżeganie (art. 18 ust. 2 k.k.),
- pomocnictwo (art. 18 ust. 3 k.k.).

Sprawca (współsprawca) to ten, kto wykonuje czyn zabroniony. Współsprawstwo występuje, gdy sprawcy, wspólnie działając w porozumieniu, dokonują czynu zabronionego. Za podżeganie odpowiada ten, kto chcąc, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, nakłania ją do tego (art. 18 ust. 2 k.k.). Pomocnictwo polega na ułatwieniu innej osobie popełnienia czynu zabronionego (art. 18 ust. 3 k.k.). Jeśli chodzi o zasady odpowiedzialności podżegacza i pomocnika, obowiązuje zasada odpowiedzialności samoistnej (podżegacz i pomocnik odpowiadają za własne przestępstwo), zasada indywidualizacji winy (podżegacz i pomocnik odpowiada w granicach swojej umyślności lub nieumyślności niezależnie od odpowiedzialności pozostałych współdziałających) oraz zasada odpowiedzialności niezależnej¹⁹.

Biorąc pod uwagę wyróżnione formy zjawiskowe popełnienia przestępstwa, polegającego na organizowaniu oraz prowadzeniu działalności w systemie konsorcyjnym, należy uznać, że odpowiedzialności podlega:

- bezpośredni sprawca (czyli zarówno ten, kto organizuje grupę konsumentów w celu finansowania zakupu produktu w systemie konsorcyjnym (art. 16 ust. 2 u.p.n.p.r.), jak i ten, kto zarządza mieniem gromadzonym w ramach takiej grupy (art. 16 ust. 1 u.p.n.p.r.),
- sprawca działający w imieniu lub w interesie przedsiębiorcy prowadzącego działalność, polegającą na organizowaniu lub zarządza-

¹⁹ Zob. T. Bojarski, *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2003, s. 188. Autor wskazuje, iż „może ona być rozpatrywana w dwóch aspektach: jako niezależność odpowiedzialności podżegacza, pomocnika od zdatności podżeganego i wspieranego do ponoszenia odpowiedzialności oraz jako odpowiedzialność mimo nieskuteczności podżegania i pomocnictwa”.

niu mieniem gromadzonym w ramach grupy z udziałem konsumentów w celu finansowania zakupu produktu w systemie konsorcyjnym (art. 16 ust. 4 u.p.n.p.r.).

Określone w u.p.n.p.r. przestępstwa są występками zagrożonymi sankcjami karnymi w postaci kary pozbawienia wolności. Ustawodawca za przestępstwa stygizowane w art. 16 u.p.n.p.r. przewidział różną rozpiętość kary pozbawienia wolności, w zależności od zakresu przedmiotowego czynu.

Przestępstwo z art. 16 ust. 1 u.p.n.p.r. (stosowanie nieuczciwej praktyki rynkowej polegającej na zarządzaniu mieniem gromadzonym w ramach grupy z udziałem konsumentów w celu finansowania zakupu produktu w systemie konsorcyjnym) oraz przestępstwo z art. 16 ust. 2 u.p.n.p.r. (stosowanie nieuczciwej praktyki rynkowej polegającej na organizowaniu grupy konsumentów w systemie konsorcyjnym) jest zagrożone karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Natomiast przestępstwo z art. 16 ust. 3 u.p.n.p.r. (organizowanie lub zarządzanie mieniem o wielkiej wartości gromadzonym w ramach grupy z udziałem konsumentów w celu finansowania zakupu produktu w systemie konsorcyjnym) jest zagrożone karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat.

Należy wskazać, że za przestępstwa z u.p.n.p.r. mogą być orzeczone również dodatkowo środki karne (art. 39 k.k.). Biorąc pod uwagę charakter przestępstw z art. 16 u.p.n.p.r., w grę może wchodzić orzeczenie przez sąd następujących środków karnych:

- zakazu zajmowania określonych stanowisk, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia działalności gospodarczej (41 k.k.),
- przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa (art. 44 k.k.),
- przepadku korzyści z popełnienia przestępstwa (art. 45 k.k.),
- opublikowanie wyroku (art. 50 k.k.),
- zwrotu uzyskanych korzyści (art. 52 k.k.).

Karalność przestępstwa, stanowiącego czyn nieuczciwej praktyki rynkowej, ustaje, jeżeli od chwili jego popełnienia upłynęło 10 lat (w stosunku do przestępstwa z art. 16 ust. 1 i 2 u.p.n.p.r.) lub 15 lat (w odniesieniu do przestępstwa z art. 16 ust. 3 u.p.n.p.r.).

5. Powództwo cywilne w procesie karnym

W związku z tym, że indywidualny konsument, którego interes został zagrożony lub naruszony przez nieuczciwą praktykę rynkową, może wystąpić z roszczeniem majątkowym do sądu powszechnego, należy rozważyć możliwość jego dochodzenia w procesie karnym. Umożliwia to proces adhezyjny, czyli powództwo cywilne w procesie karnym. Pozwala on w jednym procesie uzyskać konsumentowi zaspokojenie roszczeń wynikających z popełnionego przestępstwa przez jednoczesne orzeczenie o odpowiedzialności cywilnej i karnej²⁰. Możliwość wszczęcia procesu adhezyjnego i dochodzenia w nim przez konsumenta roszczeń jest uzależniona od spełnienia pewnych warunków. Zgodnie z postanowieniami art. 62 k.p.k. możliwość dochodzenia roszczenia cywilnego została bowiem ograniczona do tych roszczeń majątkowych, które wynikają bezpośrednio z przestępstwa. Konsument w procesie adhezyjnym może dochodzić zarówno roszczeń związanych ze szkodą majątkową, jak i niemajątkową. Ograniczenie możliwości wniesienia powództwa cywilnego w procesie karnym zostało bowiem zawężone wyłącznie do roszczenia o charakterze majątkowym²¹. Tym samym, przedmiotem procesu adhezyjnego może być dochodzenie roszczeń z powodu szkód i strat majątkowych, jak i zadośćuczynienia pieniężnego za szkodę niemajątkową²². Wydaje się jednak, iż ze względu na specyfikę nieuczciwych praktyk rynkowych konsument może dochodzić również roszczeń *ex contractu*, oraz wynikających z bezpodstawnego wzbogacenia wskutek przestępstwa²³.

Konsument, którego interes został zagrożony lub naruszony przez nieuczciwą praktykę rynkową wskazaną w art. 16 u.p.n.p.r. (system konsorcyjny), może aż do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej wytoczyć przeciw oskarżonemu przedsiębiorcy powództwo w postępowaniu karnym, w celu dochodzenia roszczeń majątkowych, które wynikają bezpośrednio z popełnienia przestępstwa. Zgłoszenie po-

²⁰ K. Marszał, S. Stachowiak, K. Zgryzek, *Proces karny*, Katowice 2005, s. 394.

²¹ Tak M. Mozgawa [w:] J. Szwaja (red.), *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 977–988.

²² Tak w odniesieniu do procesu adhezyjnego zob. K. Marszał, S. Stachowiak, K. Zgryzek, *Proces karny...*, s. 395.

²³ *Ibidem*, s. 396.

wództwa cywilnego nie oznacza, że sąd nie może odmówić jego wszczęcia (art. 65 § 1 k.p.k.).

6. Zakończenie

Ze względu na prymat odpowiedzialności cywilnoprawnej za stosowanie czynów nieuczciwych praktyk rynkowych, instrumenty karnepowne powinny mieć ograniczone zastosowanie. W każdym zatem przypadku wszczęcia postępowania karnego przeciwko sprawcy czynu nieuczciwej praktyki rynkowej polegającej na organizowaniu lub zarządzaniu mieniem gromadzonym w ramach grupy z udziałem konsumentów w celu finansowania zakupu produktu w systemie konsorcyjnym) należy ocenić:

- społeczną szkodliwość przestępstwa,
- możliwość orzeczenia wyłącznie środka karnego,
- zindywidualizowania odpowiedzialności karnej,
- nadzwyczajne zawieszenie kary lub warunkowe zawieszenie jej wykonania.

Konsument poszkodowany w wyniku stosowania nieuczciwej praktyki rynkowej polegającej na stosowaniu przez przedsiębiorcę systemu konsorcyjnego ma do dyspozycji szeroki katalog roszczeń z art. 12 ust. 1 pkt 1–5 u.p.n.p.r. Korzystając z *actio popularis* w razie zagrożenia lub naruszenia jego interesu przez nieuczciwą praktykę rynkową, przedsiębiorca może samodzielnie dochodzić określonych roszczeń na drodze postępowania sądowego²⁴. Ze względu na majątkowy charakter naruszeń interesów konsumenta przez praktykę polegającą na organizowaniu lub prowadzeniu działalności w systemie konsorcyjnym, odpowiednim instrumentem pozwalającym na naprawienie wyrządzonej szkody są środki cywilnoprawne.

²⁴ Na temat instytucji *actio popularis* zob. M. Sieradzka, *Actio popularis* jako instrument ochrony interesów konsumentów przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi, PPH 2008, nr 3, s. 40–45.